

TEMA:
TILLBAKA TILL METODEN

L. HANR.

Tillbaka till metoden: en framåtblick

Ulrika Holgersson och Hanne Sanders

Med detta nummer av *Scandia* vill vi uppmärksamma att det är hundra år sedan tidskriftens grundare Lauritz Weibull utkom med sin *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*, en skrift som betecknats som genombrottet för den historisk-kritiska skolan och källkritiken inom svensk historisk forskning.¹

Det är inte frågan om ett nostalgiskt födelsedagskalas eller pampigt jubileum; det hade varit mer än olämpligt för en man som satte den skoningslösa, med hans eget och den danske kollegan Erik Arups namn, *kritiken*, först av allt. Men det blir heller inte fråga om en behandling som den Weibull själv förnjöt erkände för Arup att han givit en av dennes elever: "Naturligtvis gjorde vi allt för att kritisera ihjel hans teorier. Men det bör ju skrivas på vårt alltför ringa förtjenstkonto."² Vad vi snarare har försökt åstadkomma är en försiktig början till en avstämning av var den svenska, eller skandinaviska, historievetenskapen befinner sig idag i förhållande till weibullianernas märkliga arv.

Vid en första anblick ter sig *Kritiska undersökningar* i relation till sin stora betydelse som en nästan chockerande knapp skrift. Det korta företalet består av endast sex meningar, fördelade på fyra korta stycken:

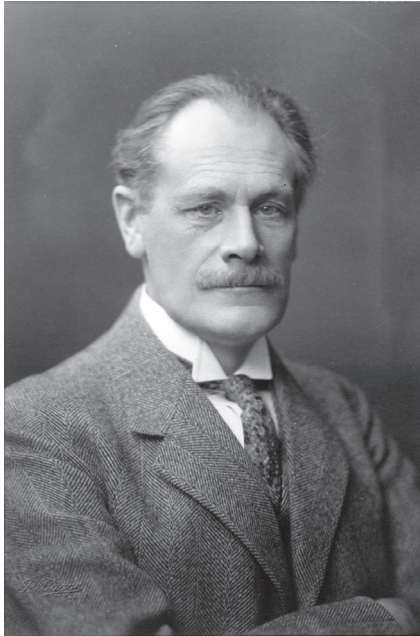
Föreliggande bok utgör ett försök att tillämpa modern historisk metod på ett område av nordisk historia, där detta endast i få fall förut egt rum.

Resultatet har blivit en omvärdering av hittills fastslagna värden. När sägen och dikt sopats bort, har det visat sig, att endast enstaka händelser och de grövsta linierna i tidens historia äro vetenskapligt konstaterbara.

Saknaden av kritiska värdesättningar av flertalet källor enligt moderna principer har i betydande grad försvårat dessa undersökningar.

Ett bemötande av de författare, vilka tidigare behandlat samma ämnen som i det följande, har i regel icke egt rum. Undantag har endast gjorts ifråga om de vetenskapliga framställningar från senare tid, i vilka med händelserna samtida eller såsom sådana ansedda dokument, i de flesta fall runinskrifter, ingå som bevismaterial.³

Källa: AF:s Arkiv & Studentmuseum, Lund.

Lauritz Weibull (1873–1960)

Under loppet av 195 små och luftigt layoutade sidor ger sig Lauritz Weibull *in medias res* och avhandlar ett 20-tal grundläggande ämnen i nordisk politisk historia, från Jellingemonumentet till Jomsvikingarna. Långt senare, i början av 1970-talet, skulle bokens återhållna framställning bli upprinnelsen till en frän fejd, i första hand mellan Rolf Arvidsson och Birgitta Odén, om dess ursprung, där gestalten Lauritz Weibull stod i centrum. Hade han, med sin kortfattade stil, sina sparsmakade referenser till dem vars texter han kritiserade, haft uppsätet att själva ta åt sig äran för något som andra uppfunnit före honom? Var hans metod i själva verket bara ett lån från den av honom själv så kritiserade litteraturvetenskapen, företrädesvis den franske litteraturhistorikern Joseph Bédier? Hade han, mytrivningens mästare, med sin förment blygsamma stil, skapat en myt kring sig själv?⁴

De hårdkokta, minimalistiskt presenterade idealen i *Kritiska undersökningar* om rigorös kritik och självkritik var givetvis allt annat än utslag av utpräglad masochism, självutplåning och anspråkslöshet; den maktkritiska Weibullskolan var själv en del i ett spel om makt – på det akademiska fältet. Effekten av lite blev mer: Ingen lämnades oberörd av Lauritz Weibulls uppfordrande program, man var för eller emot. Och till och med när alla blivit för, sedan programmet blivit paradigm, stod alltså en strid om vem som skulle tilldelas äran som anfader. Mot denna bakgrund, att weibullianerna hade en sådan inverkan på tidigare generationers kollegor, är det kanske inte så konstigt att det bland dagens historiker har funnits ett stort behov av att vara kritisk mot just det weibullska. Det hade inte bara stort inflytande utan har också fått ett stort symbolvärde för det man uppfattar som en äldre historieskrivning.

Genom den språkliga vändningen och det stora intresse för teorier som präglat historieforskningen, har det framstått som klart att den strama stilen i de weibullianska framställningarna var ett uttryck för det positivistiska vetenskapsidealet. De berättande inslagen sågs av weibullianerna som tendentiösa, ett skämt kött som måste skäras bort. Kvar skulle finnas ett radband av säkerställda fakta, eller som Lauritz Weibull skriver i företalet: ”endast enstaka händelser och de grövsta linierna i tidens historia äro vetenskapligt konstaterbara”. Att denna absolut neutrala position inte existerar har, vågar

vi påstå, blivit tämligen allmänt accepterat de senaste decennierna; idag ser nog de flesta av oss att även den som betraktar sig som neutral och objektiv har en historie- och människosyn.⁵ Weibulls egen antinationalism är naturligtvis ett flagrant exempel på detta.

Därmed förstås inte sagt att det existerat någon konsensus om hur arvet efter weibullianerna ska hanteras. Snarare har det blossat upp känsliga konflikter, där empiriska studier ställts mot teoridrivna, postmodernism mot källkritik.⁶ Ja, kanske rent av äldre mot modern historia. En första intention bakom detta häfte av *Scandia* har varit att komma bort från sådana, vad vi uppfattar som ofruktbara, läsningar. Vår övertygelse är att vi måste lösa upp denna motsättning mellan teori och metod, som kommer av att vår disciplin i så hög grad de senaste 30-40 åren, också med stor framgång, hämtat impulser från forskare som diskuterat teori mera än de resonerar kring hur man arbetar med ett empiriskt material. Metodiska överväganden har nedprioriterats i förhållande till stora teoretiska diskussioner. Vad vi behöver är ett konstruktivt, professionellt samtal om vår vardagliga verksamhet som forskare: Hur påverkas forskningen av de institutionella villkoren (forskarutbildnings- och arkivorganisation, digital teknik, internet och så vidare)? Vad nytt har vi lärt oss om att använda gamla typer av källor? Hur ska vi angripa de nya slags källor som det moderna (medie-)samhället frambringat? Hur förhåller vi oss i praktiken till de weibullianska reglerna idag? Vi behöver en diskussion om hur man kritiskt arbetar med den empiri som fortfarande fyller mycket, ja kanske mest, i en historikers arbete. Och kanske på detta sätt lägga in en ny betydelse i det weibullska huvudordet: *källkritik*.

I det här sammanhanget är det viktigt att påpeka att detta att gå tillbaka till källorna inte är detsamma som att avskärma sig ifrån det övriga samhället. Snarare är det kanske just denna brist på professionaliseringstänkande som lett till att historiker på senare år gjort just det. Ty trots den viktiga forskning som idag pågår om historieförmedling och historiebuk och det intresse som finns bland historiker för historiens roll i människors liv och samhället i övrigt, så finns vi själva alltför sällan med därute. Samtidigt är vi inte saknade eftersom det offentliga, mediala rummet fylls av personer som själva utnämnt sig till "historiker". Varför har så många av oss resignerat?

Källa: AF:s Arkiv & Studentmuseum, Lund.

Curt Weibull (1886–1991)

Numret inleds med en text av Harald Gustafsson, "Islands kristnande – en kritisk undersökning". Gustafsson utgår från det faktum att historieskrivningen om Island inte präglats av en lika våldsamt sträng källbehandling som den om Sverige. Som ett experiment företar han sig därför den hittills inte utförda uppgiften att utsätta källorna till Islands kristnande för en sant weibulliansk kritisk undersökning. Resultatet manar till en intressant diskussion om såväl metodfrågor i allmänhet som Islands historia i synnerhet, en debatt som vi gärna ser en fortsättning av i kommande nummer av *Scandia*.

Häftets andra artikel, Markus Hedemanns "Unionsbrevets kongelige program og krigen om Slesvig" utgör i stället en nyttig påminnelse om att inte heller sista ordet är sagt i de mest söndertjåtade debatterna i nordisk historia. På ett övertygande sätt gör Hedemann nämligen en nytolkning av två av de allra mest debatterade källorna till denna: unionsbrevet och kröningsbrevet från 1397. Härigenom öppnas för en nytolkning av den unga Kalmarunionens politik och dåtidens kungamakt som betydligt mer pragmatisk än vad tidigare forskning velat göra gällande. Den klassiske weibullianen Erik Lönnroths uppfattning om unionen 1397 som ett tecken på kungamaktens stärkande på rådsaristokratins bekostnad revideras.

Ytterligare en av de tidiga weibullianerna, Sture Bolin, står i centrum i den tredje artikeln, Tobias Wetterlövs "Antinazistisk 'världsstjärna' eller 'rasist'? Kontinuitet och förändring i Sture Bolins politiska gärning och hur denna har värderats". Utgångspunkten är bland annat Sverker Oredssons bok om Lunds universitet under andra världskriget där Bolin anklagas för att ha varit rasist under 1920- och 30-talen, innan han så småningom tog ställning som hängiven antinazist. Genom att gå till källorna och ta reda på vad Bolin egentligen yttrat och på hur samtiden uppfattade honom vill Wetterlöv kontrollera riktigheten i Oredssons uppgifter. Han finner där spåren av en logisk idéutveckling som friar Bolin från anklagelserna och aktualiserar reflektioner kring hur en senare process av stigmatisering kan ha ägt rum, en moraliserande historieskrivning, färgad av sin egen tid. Wetterlöv svaras här direkt av Sverker Oredsson och en angelägen idéhistorisk diskussion tar därmed form, en genre som faktiskt för tankarna till den debatt som för ungefär 40 år sedan fördes mellan Birgitta Odén och Rolf Arvidsson om Lauritz Weibull själv.

Nästa avdelning i häftet innehåller ett band av kortare artiklar med reflektioner utifrån numrets tema. Michael H. Gelting skriver här i "Uløste opgaver: Adam af Bremen, Saxo Grammaticus og Knytlinga saga" om hur bröderna Weibulls auktoritet stått i vägen för senare generationers forskare att fullfölja deras arbete, som faktiskt i inte oväsentliga stycken vad medeltidshistorien beträffar är oavslutat.

Nästa text fortsätter temat om historikernas ansvar. Med avstamp i

Sven Lindqvists artikel i *Dagens Nyheter* "Kom ut ur arkivet!" från 1977 talar Svante Norrhem och Daniel Nyström i "Arkiv och perspektiv. Finns det en motsättning mellan populärhistoria och genushistoria?" för en inåtriktad professionalisering som måste gå hand i hand med en utåtriktad popularisering. På en och samma gång en uppvärdering av teori och metod och en vetenskapligt grundad historisk förmedling.

Dagens historikers hållning till det empiriska materialet tematiseras även av Erik Wängmar, som presenterar en undersökning av svenska historievetenskapliga avhandlingars arkivmaterial från 1969 till 2010. Titelns fråga "Historia – ett ämne för arkivnötare?" anspelar på problemet om vad som händer om en ny historikergeneration i allt mindre utsträckning analyserar otryckt källmaterial.

Häftet avslutas med just en sådan typ av metodproblem som vi föreställer oss måste diskuteras kontinuerligt exempelvis i *Scandia*, ett givet inslag inom en mer självmedveten historikerprofession. Det är Christian Widholm som i "Från massmedium till mikrosurrogat" diskuterar hur forskningsprocessen för den som studerar dagstidningar konkret påverkas av det faktum att dessa oftast är tillgängliga endast på mikrofilmer, och därmed omvandlats till ett format som flyttar forskaren långt ifrån den ursprungliga läsakten.

Det är en bred, och inte på något sett harmoniserad, palett av ståndpunkter och problem som introduceras i detta jubileumsnummer. Ett gemensamt drag hos dessa texter är att de väcker tankar, frågor och – hoppas vi – känslor och lust att diskutera. Detta tycker vi är ett fint sätt att föra vidare det weibullianska arvet. Att minnas med en stadig blick framåt: mot en ny förståelse av källkritik och metod.

Noter

- 1 För en problematiserande diskussion, se Rolf Torstendahl, *Källkritik och vetenskapssyn i svensk historisk forskning 1820–1920*, Stockholm 1964; Birgitta Odén, "Det moderna historisk-kritiska genombrottet i svensk historisk forskning", *Scandia* vol. 41, häfte 1 1975a.
- 2 Odén, 1975a, s. 13.
- 3 Lauritz Weibull, *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*, Lund 1911, s. III.
- 4 Rolf Arvidsson, "Källkritisk radikalism och litteraturhistorisk forskning. Lauritz Weibull, Henrik Schück och Joseph Bédier", *Scandia* vol. 37, häfte 2 1971; Rolf Arvidsson, "Lauritz Weibull och litteraturhistorien. En replik", *Scandia* vol. 39, häfte 1; Rolf Arvidsson och Hans Aarsleff, *Kritiska undersökningar i Weibullmytens historia*, Lund 2000, kapitel 1; Birgitta Odén, "Åra, minne och vetenskapsteori", *Scandia* vol. 39, häfte 1 1973; Birgitta Odén, Lauritz Weibull och forskarsamhället, Lund 1975b.
- 5 Om detta uttalade sig också Birgitta Odén redan i mitten av 1970-talet. En weibulliansk liberalistisk grundsyn "samverkade sedan inom paradigmet med Fredrik Lagerroths vänsterliberala omvärdering av svensk politisk historia", skriver hon. Odén 1975a, s. 18.
- 6 Se exempelvis temanumret "Källkritik" av *Historisk tidskrift* 2005:2.